

เพลงกล่อมเด็กภาคใต้ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ กรณีศึกษาเมืองนครศรีธรรมราช

รองศาสตราจารย์ วิมล คำศรี

เพลงแม่ใจ

นอน...นอนนอนเอน

นอน โท่หลับด

มือทั้งสอง

เข้ามาพิทักษ์รักษา

ตามน้ำและป้อนข้าว

มารักษาเจ้าทุกเวลา

และช่วยพิทักษ์รักษา

เด็กอ่อนนอน ในเปล...เอน

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช จัดพิมพ์

ชุดนครศรีธรรมราชคดีศึกษา

อันดับที่ ๑๒

ชื่อหนังสือ เพลงกล่อมเด็กภาคใต้ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์กรณีศึกษา
เมืองนครศรีธรรมราช

ชื่อชุด นครศรีธรรมราชคดีศึกษา อันดับที่ ๑๒
ชื่อผู้แต่ง วิมล คำศรี
พิมพ์ครั้งที่ พิมพ์ครั้งที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๒
จำนวนพิมพ์ ๒๐๐ เล่ม
ผู้จัดพิมพ์ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

แบบปก วิชา พรหมจันทร์
สถานที่พิมพ์ โรงพิมพ์ใหม่ พรินติ้ง
๓๕๑/๒๗ หมู่ที่ ๕ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช โทรศัพท์ ๐ ๗๕๓๑ ๑๖๘๑-๒
โทรสาร ๐ ๗๕๓๑ ๑๖๗๕

ผู้พิมพ์โฆษณา นางวิภา ฟู

(สำหรับห้องสมุด)

๓๕๘.๘ วิมล คำศรี
ว - พ เพลงกล่อมเด็กภาคใต้ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์
กรณีศึกษาเมืองนครศรีธรรมราช. นครศรีธรรมราช,
ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๕๒.
๒๑๘ หน้า. (ชุดนครศรีธรรมราชคดีศึกษา อันดับที่ ๑๒)
๑. เพลงกล่อมเด็ก-การวิเคราะห์. ๒. ชื่อเรื่อง

คำนำ

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช เป็นสถาบันอุดมศึกษาที่สนใจ
ตระหนักในคุณค่าและให้ความสำคัญต่อพันธกิจ ด้านศิลปวัฒนธรรม
มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้อนุรักษ์ ศึกษา สร้างสรรค์ สืบสาน วิจัย และเผยแพร่
มรดกศิลปวัฒนธรรม ตามวัตถุประสงค์ นานาประการอย่างต่อเนื่องตลอดมา
ตั้งแต่มิฐานะเป็นวิทยาลัยครู จวบจนปัจจุบัน

ในกาลปัจจุบันนี้ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช โดยนโยบาย
สภามหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๕ (ข้อ ๓) มุ่งทำนุบำรุง สืบสาน
ถ่ายทอดคุณค่า ความสำนึก ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของท้องถิ่น
ของชาติ และสามารถสร้างพัฒนาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมสู่สากล
มหาวิทยาลัยจึงสนับสนุนส่งเสริมการศึกษา การนำสาระความรู้ ด้านศิลป
วัฒนธรรมที่บูรณาการกับการเรียนการสอน อย่างเป็นรูปธรรม ตามนโยบาย
ดังกล่าว ทั้งด้านการอนุรักษ์ ศึกษา สร้างสรรค์ สืบสาน วิจัยและเผยแพร่
สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและประวัติศาสตร์ และ
โบราณคดี ศิลปะและการแสดง ศาสนาและประเพณี ภาษาและวัฒนธรรมและ
ภูมิปัญญา

เพลงกล่อมเด็กภาคใต้ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ กรณีศึกษาเมือง
นครศรีธรรมราช นี้เป็นผลงานชิ้นหนึ่ง ที่สร้างสรรค์ขึ้นตามนโยบายสภา
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๕ ซึ่งมีสาระสำคัญ
ที่จัดแบ่งเป็น ๖ บท คือ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเพลงกล่อมเด็ก การศึกษา
วิเคราะห์อันถกถกษณรูปแบบและโครงสร้างของเพลงกล่อมเด็ก เมืองนคร-

ศรีธรรมราช การศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาของเพลงกล่อมเด็ก เมืองนครศรี-
 ธรรมราช การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของเพลงกล่อมเด็ก เมืองนครศรี-
 ธรรมราช การศึกษาวิเคราะห์คำนิยมที่ปรากฏในเพลงกล่อมเด็ก เมือง
 นครศรีธรรมราช และการสงเคราะห์เพลงกล่อมเด็ก เมืองนครศรีธรรมราช

สาระสำคัญทั้ง ๖ บทนี้ นอกจากจะเอื้อประโยชน์ต่อพันธกิจด้าน
 ศิลปวัฒนธรรมแล้ว ยังเป็นสื่อที่มีคุณภาพต่อการเรียนการสอนโดยเฉพาะ
 ในกลุ่มศาสตร์ทางคติชนวิทยา วรรณกรรมท้องถิ่น วรรณกรรมมุขปาฐะ
 ภาษาและวัฒนธรรม อีกด้วย

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ที่สนับสนุนส่งเสริม
 ให้เกิดการสร้างสรรค์ ผลงานทางวิชาการศิลปวัฒนธรรม ที่บูรณาการกับ
 การเรียนการสอน ขอขอบคุณ วิทยากรผู้ให้ข้อมูล ขอขอบคุณเจ้าของเอกสาร
 ตำราที่นำมาใช้อ้างอิง และขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์วิมล คำศรี ที่ได้กรุณา
 ใช้ความเพียรพยายาม สร้างสรรค์ ผลงานนี้จนสำเร็จ ตามนโยบายและเป้าหมาย
 ของสภามหาวิทยาลัย

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า เพลงกล่อมเด็กภาคใต้ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์
 กรณีศึกษาเมืองนครศรีธรรมราช จะอำนวยประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษา
 วงการศิลปวัฒนธรรม และการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้อง สมตามเจตนา และ
 มั่นใจว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากผู้รู้ และกัลยาณมิตรช่วยชี้แนะให้ถูกต้อง
 และสมค่ายิ่งขึ้น

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม
 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

สารบัญ

บทที่	หน้า
๑	ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเพลงกล่อมเด็ก
๑.๑	แนวพิจารณาศึกษาเพลงกล่อมเด็ก..... ๑
๑.๒	ความหมายและชื่อเรียก..... ๒
๑.๓	ความเป็นมาของเพลงกล่อมเด็ก..... ๕
๑.๔	วัตถุประสงค์ของการขับร้องเพลงกล่อมเด็ก..... ๑๔
๒	ฉันทลักษณ์ รูปแบบและโครงสร้างของเพลงกล่อมเด็ก
๒.๑	ฉันทลักษณ์และรูปแบบของเพลงกล่อมเด็ก..... ๒๗
๒.๒	โครงสร้างของเพลงกล่อมเด็ก..... ๕๒
๓	เนื้อหาของเพลงกล่อมเด็ก
๓.๑	การจัดแบ่งเนื้อหาของเพลงกล่อมเด็ก..... ๔๗
๓.๒	เนื้อหาพรรณนาความรักความหวังใจ..... ๕๕
๓.๓	เนื้อหาอุทิศให้กลัว..... ๕๑
๓.๔	เนื้อหาสะท้อนสภาพสังคม..... ๕๒
๓.๕	เนื้อหาแสดงอารมณ์และความรู้สึก..... ๗๘
๓.๖	เนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาศาสนาและประเพณี..... ๘๒
๓.๗	เนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติ..... ๘๔
๓.๘	เนื้อหาเกี่ยวกับวรรณคดีและนิทานท้องถิ่น..... ๘๗

บทที่		หน้า
๔	คุณค่าของเพลงกล่อมเด็ก	
	๔.๑ คุณค่าทางด้านอารมณ์.....	๕๓
	๔.๒ คุณค่าทางด้านสังคม.....	๕๗
	๔.๓ คุณค่าทางด้านสติปัญญา.....	๕๘
	๔.๔ คุณค่าทางด้านคติธรรม.....	๕๘
	๔.๕ คุณค่าทางด้านศิลปวรรณคดี.....	๑๐๖
๕	คำนิยามที่ปรากฏในเพลงกล่อมเด็ก	
	๕.๑ คำนิยามเกี่ยวกับตัวบุคคล.....	๑๑๕
	๕.๒ คำนิยามเกี่ยวกับครอบครัว.....	๑๔๗
	๕.๓ คำนิยามเกี่ยวกับกลุ่มชนและสถาบันทางสังคม.....	๑๖๘
๖	การสังเคราะห์เพลงกล่อมเด็ก	
	๖.๑ การดูแลบำรุงรักษาเพลงกล่อมเด็ก.....	๑๘๕
	๖.๒ การใช้เพลงกล่อมเด็กเพื่อประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ต่างๆ.....	๑๘๗
	๖.๓ หลักการและแนวปฏิบัติในการสังเคราะห์เพลงกล่อมเด็ก.....	๑๙๘
	๖.๔ หน่วยงานที่สนับสนุนส่งเสริมการสังเคราะห์เพลงกล่อมเด็ก.....	๑๙๙
	บรรณานุกรม.....	๒๐๑

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเพลงกล่อมเด็ก

เพลงกล่อมเด็ก เป็นข้อมูลทางคติชนวิทยาประเภทที่ต้องใช้ภาษา (Verbal Folklore) ซึ่งมักสืบทอดกันมาด้วยวิธีมุขปาฐะเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเหตุนี้เพลงกล่อมเด็กจึงเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทมุขปาฐะชนิดหนึ่ง

เพลงกล่อมเด็กเป็นข้อมูลทางคติชนวิทยา ประเภทวรรณกรรมที่ควรรู้จักและควรแก่การนำมาพิจารณาศึกษา เชิงวิเคราะห์ วิจัยชม และวิจารณ์อย่างกว้างขวางลึกซึ้ง สิ่งที่ควรรู้จักและพิจารณาศึกษาเชิงวิเคราะห์ที่ดี เชิงวิจัยชม และวิจารณ์ที่ดี ผู้เขียนใคร่เสนอขอความช่วยเหลือในการพิจารณาศึกษาไว้เป็นแนวพิจารณา ดังนี้คือ

๑. การพิจารณาศึกษา ความหมายและชื่อเรียก
๒. การพิจารณาศึกษา ความเป็นมา
๓. การพิจารณาศึกษา วัตถุประสงค์ของการขับเพลงกล่อมเด็ก
๔. การพิจารณาศึกษา จันท์ลักษณะและรูปแบบหรือโครงสร้าง
๕. การพิจารณาศึกษา เนื้อหาประเภทต่างๆ
๖. การพิจารณาศึกษา คุณค่าทางด้านต่างๆ
๗. การพิจารณาศึกษา วิเคราะห์คำนิยาม และศาสตร์สาขาต่างๆ ที่ปรากฏ

ในเพลงกล่อมเด็ก

๘. การพิจารณาศึกษา วิเคราะห์ สำนวนโวหารและความหมาย
๙. การพิจารณาศึกษาสัมพันธ์ภาพระหว่างเพลงกล่อมเด็กกับวรรณคดีและวิทยาการสาขาอื่นๆ

๑๐. การพิจารณาศึกษายาทาบทาในด้านต่างๆ ของเพลงกล่อมเด็ก

๑๑. การพิจารณาศึกษาเปรียบเทียบระหว่างเพลงกล่อมเด็กของแต่ละท้องถิ่นในแง่มุมต่างๆ

๑๑๑

เพื่อให้มองเห็นแนวทางในการพิจารณาศึกษาตามข้อบ่งชี้ดังกล่าวนี้เด่นชัดยิ่งขึ้น ผู้เขียนจึงใคร่ขอเชิญชวนให้ผู้อ่านได้พิจารณาส่วนที่เป็นรายละเอียดของแต่ละข้อบ่งชี้ซึ่งจะยกมาพิจารณาเป็นลำดับต่อไป

ความหมายและชื่อเรียก

เพลงกล่อมเด็กคืออะไร ทำไมจึงมีชื่อเรียกหลายชื่อ

(ฮาเอ้อเฮอ)	ไปคอนเหอ	ไปแลพระนอนพระนั่ง
พระพิงเสาดั่ง	หลังคามุงเบือ	
เข้าไปในห้อง	ไปแลพระทองทรงเครื่อง	
หลังคามุงเบือ	ทรงเครื่องดอกไม้ไหว (เอ้อ)	

๑๑๑

นี่คือเพลงกล่อมเด็กบทหนึ่ง ที่เป็นที่รู้จักและจดจำกันอย่างแพร่หลายในท้องถิ่นนครศรีธรรมราช เป็นข้อมูลประเภทหนึ่งทางคติชนวิทยาในส่วนที่เกี่ยวกับวรรณกรรม เพลงกล่อมเด็ก คืออะไร เป็นเรื่องที่เราควรทราบเป็นลำดับต่อไป

เพลงกล่อมเด็ก คือเพลงที่ร้องเพื่อให้เด็กเกิดความสุขสนานเพลิดเพลินและนอนหลับไปด้วยความอุ่นใจ^{*} ซึ่งเป็นของสากล ไม่ว่าชาติใดภาษาใด ข้อมมีเพลงกล่อมเด็กกันทั้งนั้น^๑

* ประเทือง คล้ายสุบรรณ, ร้อยกรองชาวบ้าน, หน้า ๓๐.

^๑ ร.จ.ก. (นามแฝง), "เพลงกล่อมเด็ก" ใน จุลสารนิพนธ์การศึกษาศึกษาวัฒนธรรมเกี่ยวกับเด็กไทยในโอกาสปีเด็กสากล ๒๕๒๒, หน้า ๔๖.

ประเทศไทยมีเพลงกล่อมเด็กอยู่ทั่วทุกภาค แต่ละภาคมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน คือ ภาคเหนือเรียกว่า "เพลงอ้อลูก" เพราะมักขึ้นต้น "อ้อจา" อยู่เสมอ^{*} ภาคใต้เรียก "เพลงร้องเรือ เพลงนอนนอนหรือเพลงซ่าน้อง เพลงเสภา" ที่เรียกว่า เพลงร้องเรือเพราะว่าเปลที่ใช้เชือกผูกโยงให้เด็กนอนมีลักษณะคล้ายเรือ เมื่อไกวเปลก็คล้ายกับเรือแล่น^๑ ที่เรียกว่าเพลงซ่าน้องนั้น อาจจะกร่อนมาจากคำว่า "เห่ซำให้น้องนอนให้ลูกนอน" คำว่า "ซำ" หรือ "ซำ" หมายถึงการกล่อมขวัญหรือสวด^๒ เรียกว่า "เพลงนอนนอน" คงจะเรียกตามโอกาสที่ใช้เพลงนี้คือใช้เพื่อต้องการกล่อมน้อง (ลูก) ให้นอน ส่วนที่เรียกว่า "เพลงเสภา" นั้น อาจเป็นเพราะว่ามีกรรมนำเอาเพลงกล่อมเด็ก ไปเล่นเป็นทำนองกลอนสดเป็นบทปฏิพากย์โต้ตอบกรรมกัน เพื่อแสดงถึงความรอบรู้และปฏิภาณไหวพริบในเชิงกลอน^๓ ภาคกลาง เรียก "เพลงกล่อมเด็ก" เพราะเป็นเพลง หรือ บทร้อยกรองที่ใช้เพื่อ "กล่อมเด็ก" ภาคอีสานเรียก "เพลงนอนสาหล้า" "นอนสาเขอ" "นอนสาเดอ" ตามคำขึ้นต้นของเนื้อเพลง^๔

โปรดสังเกตเพลงกล่อมเด็กของแต่ละภาค ซึ่งขอยกมาเป็น ตัวอย่างเพื่อประกอบการพิจารณาแต่พอสังเขปดังนี้

เพลงกล่อมเด็กภาคเหนือ : ชื่อเพลง "อ้อจา"

อ้ออ้อจาหลับเสียเดีอะนา หลับสองตำอ่าไธ	
ป้อแม่เลี้ยงลูกไว้	กั้นน่วมมีบุญ
หื้อหมั้นไหวหาคูณ	ป้อแม่มาป่านป้อ
กับญาติพี่น้อง	เป็นอ้อมจนเจจจ

* ประเทือง คล้ายสุบรรณ, ร้อยกรองชาวบ้าน, หน้า ๓๐.

^๑ ประพนธ์ เรืองณรงค์, ด้านการละเล่นและภาษาชาวใต้, หน้า ๒๘.

^๒ สุริวงศ์ พงศ์ไพฑูย์, ลติชาวบ้านปักษ์ใต้, หน้า ๑๖.

^๓ สุริวงศ์ พงศ์ไพฑูย์, วิเคราะห์สารัตถะเพลงกล่อมเด็กภาคใต้, หน้า ๑๐.

^๔ ไพรด เลิศพิริยะกมล, ลติชาวบ้านสถานนาไทย, หน้า ๑.

ซำปิ่นกิ้นน้ำนม
กิ้นว่าเฮให้ฮ้อฮ้อง *

๑๒๑

หมั้นเคี้ยป้อข้าว
เป็นอ้ออ้ออ้อจา

เพลงกล่อมเด็กภาคอีสาน : ชื่อเพลง “นอนสาหล่า”

นอนสาหล่าหลับตาแม่สิกล่อม
พ่อไปไร่เก็บดอกมันป่า
แม่มาฮอดแล้วเจ้าจึงตื่นกินนม
เพื่อนมาอ้อมเป็นหมู่ฮ้อนลอน

นอนอ้อมล้อมหลับแล้วสิทวย
แม่ไปนาเก็บดอกป้อมแอ้ว
ฝูงหมู่เทพบุตรเพื่อนกะมานั่งฮ่อม
นอนสาเคอหล่าสายไซนฮานลูก

ให้เจ้านอนอู่แก้วนอนอู่สายไหม

อู่ไหมสายเดียวต้อนแต้น

๑๒๑

ความหมายของบทนี้มีว่า “นอนเกิดลูกแก้วแม่จะกล่อมนอนให้หลับ
แม่จะไกว พ่อไปไร่จะเก็บดอกมันป่า แม่ไปนาจะเก็บดอกป้อมแอ้วมาฝาก
แม่กลับจากนาแล้วลูกจึงตื่นมาดื่มนม เหล่าเทพบุตรมาห้อมล้อมลูกมากมาย
นอนเกิดลูกแก้วมานอนอู่สายไหม”

เพลงกล่อมเด็กภาคกลาง : ชื่อเพลง “นอนไปเกิด” และ “วัดสิงห์”

นอนไปเกิดแม่จะกล่อม
ทองคำเม่อขำรำร้องให้
วัดเขยวัดสิงห์
ดอกบัวนั้นบานแล้ว
สาวน้อยเอี่ยมมือเด็ด
เด็ดได้แต่เกสร

นวลละม่อมแม่จะไกว
สายสุดใจเจ้าแม่เอย
มีต้นกระติงแท่นแก้ว
อยู่ใต้น้ำอรชร
สาระเห็ดเจ้ายังอ่อน
มาโรยที่นอนอุแม่มา *

๑๒๑

* จาวรรณ ชรรณวัตร, ลักษณะวรรณกรรมอีสาน, หน้า ๑๕.

* กรมศิลปากร, บทกลอนกล่อมเด็ก, หน้า ๔๗-๕๘.

เพลงกล่อมเด็กภาคใต้ : ชื่อเพลง “ลูกสาวชาวปากพ่อง”

(ฮาเอ้อเฮอ)	ลูกสาวเฮอ	ลูกสาวปากพ่อง
	เอากลมนมตั้ง	นั่งท่าเคยแผน
	ปั้นให้กลมกลม	ชมให้แบนแบน
	นั่งท่าเคยแผน	ให้แบนเหมือนเงินเหรียญ* (เออ)

๑๒๑

“ปากพ่อง” คือ ปากพ่อง เป็นอำเภอที่มีข้าวและอาหารทะเลอุดม
สมบูรณ์ “เคย” คือ “กะปิ” “แผน” คือแผ่น และ “ชม” คือ “ข่ม”

ความหมายของเพลงกล่อมเด็กบทนี้ มีว่าลูกสาวชาวอำเภอปากพ่อง
ซึ่งมีรูปร่างอวบอ้วนกำลังทำกะปิ อันเป็นกิจบ้านงานเรือนอย่างหนึ่งของสตรี
แถบชายฝั่ง

ความเป็นมาของเพลงกล่อมเด็ก

เพลงกล่อมเด็กมีความเป็นมาอย่างไร

เพลงกล่อมเด็กเป็นของเก่าแก่ เป็นบทร้อยกรองที่จดจำสืบทอดกันมา
และรู้จักกันอย่างแพร่หลายมานานแล้ว การกล่อมเด็กหรือกล่อมลูกนิยมใช้กัน
ตั้งแต่เจ้าพระยามหากษัตริย์ จนกระทั่งถึงสามัญชน จากเรื่องราวในพงศาวดาร
ตอนประเพณีการลงพระอุ พระเจ้าลูกเธอและพระเจ้าลูกยาเธอ ที่ยังทรงพระเยาว์
จะมีข้าหลวงขับกล่อมพระบรรทม^๑ หลักฐานทางวรรณคดีก็มีปรากฏให้เห็น
เช่น วรรณคดี เรื่องมหาเวสสันดรชาดก สังข์ทอง ไชยเชษฐ เป็นต้น ซึ่งไปกว่านั้น
ยังมีวรรณคดีอีกหลายเรื่อง ที่กวีจินาขึ้นเพื่อให้เป็นบทขับกล่อมพระบรรทม
โดยเฉพาะดังเช่น บทเห่เรื่องกาก็ จักรบว่า พระอภัยมณี และโคบุตร^๒ เป็นต้น
โปรดพิจารณาการกล่อมเด็กในวรรณคดีต่อไปนี้

* จาน รักขางศ์, ผู้ให้สัมภาษณ์ วิมล คำศรี ผู้สัมภาษณ์ ๑๐ มกราคม ๒๕๒๘.

๑ ประเทือง คล้ายสุบรรณ, ร้อยกรองชาวบ้าน, หน้า ๓๐.

๒ เสนีย์ วิลาวรรณ, ประวัตินวนคดีและการประพันธ์ประโยคมีชยมศึกษา
ตอนปลาย, หน้า ๑๘.

ในวรรณคดีเรื่องมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาราช เทพยดาแปลงกายเป็นพระเวสสันดร และพระนางมัทรี ลงมาแห่กล่อมให้พระกัณหา พระชาติบรรทมหลับ ข้อความที่แห่กล่อมกว่าดังนี้

“นอนเสียบเกิดสิหนาท่อนอนแม่นอน ขวัญอ่อนขวัญอ่อนของเมื่อย่าอ่อน
อย่าแห่กลับเสียบหน่อเกิดหนาท่อนคุณแม่คุณ ทูลกระหม่อมแม่ดึกมิใช่น้อย
ทั้งดาวเดือนหรือมีมาเคลื่อนคล้อย น้อยไปแล้วหรือจะเจ้ายังไม่หลับเลย ช่างเข้า
ทุติยยามแล้วหนา พ้อทราชมเชยขึ้นสุรามณีน น้ำค้างข้อย ประพรอยพรหม พุ่ม
พฤกษาไพร สอกุมารได้สดับเทพไทเรอกล่อมจับ เป็นพิณเพลงวังเวงวันหลับ
สนิท”^๑

ในวรรณคดีเรื่องสังข์ทอง ไชยชนธู ซึ่งเป็นบทละครนอกพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็มีการแห่กล่อมปรากฏอยู่ด้วย ดังตัวอย่างเช่น

“ครั้นถึงจึงขึ้นบนแท่นแก้ว แล้วจัดแจงนักเทศน์ขันธ์ ก้านัลนามงโหรีขับไม้ เม่นอบให้พระสังข์ทั้งวังเวียง	ผ่องแผ้วปรีดีเปรมเกษมศรี นางนมทั้งสี่พี่เลี้ยง สำหรับใช้จับกล่อมพระเนื้อเกลี้ยง ไครทุ่มเตียงจงเจียนมาตี” ^๒

ตอนนางสุวิงษา และโอรส พร้อมด้วยนางวิหาร์ ต้องเดินป่านางสุวิงษาได้ผูกเปลให้โอรสได้บรรทม แล้วนางก็แห่กล่อม ดังบทร้อยกรองตอนหนึ่งว่าดังนี้

“ครั้นชำระสระสงระลูกลแล้ว นางเปลื้องภูษาผ้าสาไบ	คลาดแคล้วจากเชิงเขาใหญ่ ผูกเป็นเปลให้เจ้าไสยา

^๑ สมเด็จพระประยูรรัตนโกสินทร และคนอื่น ๆ. มหาเวสสันดรชาดก. หน้า ๑๕๘.

^๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. “สังข์ทอง” ในบทละครนอกกรม ๖ เรื่อง. พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ของหอสมุดแห่งชาติ. หน้า ๗๑.

กอดจูบลูกแก้วแล้วเซยชม
นอนเสียบเกิดพ้ออย่าโศกา

ค้อยวางลงบรรทมในเปลผ้า
ปลอบพรางกัลยาอีกกล่อมไป”^๑

ข้อความที่นางสุวิงษากล่อมโอรส เป็นดังนี้

“เจ้านอนไปเกิดแม่จะกล่อม
ขวัญอ่อนอย่าอ่อนอาลัย
แม่ลูกมีกรรมลำบาก
เม้นอยู่เวียงวังพระบิดา
ตื่นบรรทมนางนมจะแซ่ซ้อง
ครั้นเห็นลูกหลับไปดังใจจง

เจ้างามละม่อมจะไกวให้
หลับไปเกิดพ้ออย่าโศกา
ต้องดกยากนอนหลับกับเปลผ้า
จะไสยาอุ้ทองรององค์
ค้อยประคองลงวางในอ่างสง
บังอรเอนองค์ลงไสยา”^๒

ในวรรณคดีประเภท “บทแห่กล่อมพระบรรทม” โดยตรง ซึ่งมีอยู่หลายเรื่องดังกล่าวแล้วข้างต้น มีข้อความบางตอน เป็นดังนี้คือ

“ห่อเอ๋ยแห่กล่อม
ข้าบาทขอบังคม
ฟังเสนาะเพราะสำเนียง
ขับไม้มโหรี
ฝ้ายพี่เลี้ยงจะชักช้า
ถนอมในพระกรงทอง
สาธิตาในกรงทอง
แขกเต้าเล่าประสาน
เบญจวรรณรำพันพลอด
ถวายเป็นเสียงสกุณี

พระทูลกระหม่อมจะบรรทม
ข้าบประสมดนตรี
ประสานเสียงดีดสี
ร่ายรอบพระกรงทอง
นางกัลยาจะกล่าวสนอง
ให้บรรทมให้สำราญ
ก็ส่งร้องเสียงหวาน
ก็ขับขานกับโนรี
ส่งเสียงสอดกับปักษี
ระเื้อยวีดังเรไร

^{๑-๒} หอสมุดแห่งชาติ. บทละครนอกกรม ๖ เรื่อง. หน้า ๒๐๐.

ให้เพลิงเพลิงเจริญรส
คังคนตรีปี่โจน

“เห่เอ๋ยเห่นางเอก
ลอยเร่ในเมฆา
โยนเล่นเห็นแก้ว
ลอยฟ้าเวหาหาว
ทรงเครื่องเรื่องจำรัส
ชูช่วงดวงมณี

เลียบรอบขอบทวีป
เชยชมมณนา
ครั้นปัจฉิมคิมหันต์

ฟ้าคำรนฝนฟู
ลอยล่องละอองอาบ
เคยร่ำระบำเป็น

ชูแก้วแววสว่าง
ล่อเลียวเกี้ยวพัน
ควยจุดขุดหยอก
โยกแก้วแววสว่าง

“เห่เอ๋ยเห่กล่าว
ครุฑราชปีกษา
ล่องลมชมทวีป
ข้ามคีรีสีขรินทร์

หายระทดพระฤทัย
มากล่อมให้บรรทม เอ๋ย”^๑

มณีเมฆลา
ถือจินดาตั้งดวงดาว
สว่างแววามาว
รูปราวกับกินรี
อร่ามรัสมินวี
เลื่อนลอยลีลามา
อยู่กลางกลีบเมฆา
เฝ้ารักษาสินธุ
ถึงวสันตฤดู

เสียงขู่ซู่สาดเซ็น
กระสินธุ์ชาบทรงเย็น
ล่อเล่นกับเทวีญ
รำด้วยนางสาวสวรรค์
พวกเทวีญกั้นทาง
สัพยอกเข้านาง
ให้เนตรพรางพราย เอ๋ย”^๒

(บทเห่เรื่องจับระบำ)

ถึงเรื่องราวสุกญา
อุ้มกาทิบิน
ในกลางกลีบเมฆิน
มุขลินทร์ชโลทร

พระบอภางหางพา
เที่ยวชมเล่นให้เอ็นใจ

“เห่เอ๋ยเห่เพลง
ทำหลับไหลไสยา
แลเห็นองค์พระอภัย
ทำความเพียรเวียนวง
ช่างซ้อสุดนุรุษไต่
ช่างง่วงหงาเฝ้าละเมอ
เจ้าประดิษฐ์คิดจับ
จะได้ระงับหลับไหล

“เห่เอ๋ยระเด่นองค์
กับระเด่นบุษยา
เอ็นค้ำน้ำค้ำหยัด
แจ่มแจ้งด้วยแสงจันทร์

ดาวจะดาดาษ
อ้าแม่เสมอทรวง
นวลจันทร์แพ้นวลเจ้า
จันทร์กระจ่างกลางอัมพร
บัวทิพย์ยังอายกัน
บัวนางนี้อายใคร
ปรางประพระสุคนธ์
นุปผามาลากรอง

ลอยฟ้าสุราลัย
แล้วกลับไปวิมาน เอ๋ย”^๓

โฉมละเวงวันพา
จนลวงมากกลางดง
เที๋ยวเลียบไต้รถทรง
คิดก็สงสารเธอ
ไม่มีใครจะเสมอ
ช่างไม่เก้อแก่ใจ
ให้เพราะจับจิตใจ
ให้สร้างในทรวงเอ๋ย”^๔

(บทเห่เรื่องพระอภัยมณี)

อิศวรพงศ้อัญญา
สติดถ้ำแท่นสุวรรณ
รำเพยพัดกลั่นสุคันธ์
ขึ้นหมดเมฆดิเรกดวง
ห้องอากาศดั่งเงินขวง
จงเชิญชมศศิธร
ไม่นวลเท่านวลสมร
พระบังอรกระจ่างใจ
ถนนอมขวัญน้องบังใบ
จึงบ่มผิวด้วยรั้วทอง
ถึงปรางผลก็แพ้น้อง
ไม่รินรินเท่ากลิ่นนาง

^๑ กรมศิลปากร. บทเห่กล่อมพระบรรทม. หน้า ๒-๓.

^๒ กรมศิลปากร. บทเห่กล่อมพระบรรทม. หน้า ๑๒-๑๓.

^๓ ด. หน้า ๑๕-๑๖.

^๔ กรมศิลปากร. บทเห่กล่อมพระบรรทม. หน้า ๒๕-๓๐.

เชิญเกิดประทมที่
 ดกยากมาจากปรางค์
 หยิปพัคกระพือลม
 ขวัญอ่อนมานอนดง
 อ้าพื่อจะเห่กล่อม
 เชิญพระองค์วงศ์นารายณ์

“เห่เอ๋ยเห่ถวาย
 ให้พระองค์ทรงฟัง
 มีพระมิ่งมงกุฏ
 ได้ข่าวพระธิดา
 องค์อำพันขวัญเนตร
 แม้นรู้ทีจะไป
 นิ่งนึกตริกเกรง
 พอเป็นค่านำทาง
 เขียนสารใส่ตอง
 ซ้ำสั่งสกุณา
 ให้เจ้าสาวสวรรค์
 ฤๅถูกน้อยกลอยใจ

สุหาหนีฮู่ว้าง
 เสนยทองบังรองทรง
 คลีคลุมประทมประทับองค์
 ไร้อนงค์จำเรียงราย
 งามละม่อมอย่าตื่นสาย
 ส้าราญราชบรรทมเอ๋ย”

(บทเห่เรื่องอิเหนา)

ถึงเรื่องนิยายแต่ปางหลัง
 เมื่อแรกตั้งโลกา
 ชื่อโคบุตรสุริยา
 ตริกตราดรอใจ
 เนาเนศวสน์วังใน
 มอมไมตรีนาง
 จะทรงเพลงยาวพลาถ
 ให้สว่างวิญญาณ์
 ให้ขุนทองปีกษา
 ให้นำสารตรารีบไป
 องค์อำพันพิสมัย
 นอนอยู่ในวัง เอ๋ย”

(บทเห่เรื่องโคบุตร)

* กรมศิลปากร บทเห่กล่อมพระบรรทม หน้า ๓๑๖.

๑๑. ด. หน้า ๓๘-๓๙.

“อัญชลิตอดิศรกุมารเส ขอดวายนินเทสในเบื้องหลัง อนิรุทธพงศ์ราช
 บัลลังก์ นีราชนั่งอรอุสาลาวัณย์ ปางพระอุพของศิววงศ์จักรกฤษณ์ เชนเอนาไนทร์
 เหนืออรังสรรค์ ดาราฉายคลาดคล้ายเมฆัน รังสีจันทร์หย่อนแสงสุริยา....
 นิบาตอนิรุทธหยุดยั้ง ดวายนังคมเบื้องบพศรี ขอพระองค์ทรงเจริญสวัสดิ
 อย่างรู้มีโรคนทราย จงเกษมสุขาสมาดผล ศรีมิ่งกลสมานมาหลาย สรรพสิ่ง
 วิทยาวิชาชาย จงทรงได้ง่ายคายเกิดเอ๋ย”

(บทเห่เรื่องอนิรุทธ)

๑๑๑

จากหลักฐานที่ยกมาแสดงให้เห็นบางส่วนแล้วว่า เป็นที่ยืนยันได้ว่า เพลงกล่อมเด็กของไทยเรามีมานานแล้ว และเป็นที่ยอมรับกันอยู่ในกลุ่มชนหลายระดับ นับตั้งแต่เจ้าพระยามหากษัตริย์ จนกระทั่งถึงสามัญชน การใช้เพลงกล่อมเด็กในสถาบันกษัตริย์ ปรากฏให้เห็นชัดในวรรณคดีมรดกหลายเรื่อง ทั้งที่เป็นวรรณคดีประเภทศาสนา นิทาน บทพรรณนา และบทละคร ดังกล่าวแล้ว ส่วนการใช้เพลงกล่อมเด็กในหมู่สามัญชน ปรากฏให้เห็นชัดในวรรณกรรมท้องถิ่น ทั้งส่วนที่เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ และวรรณกรรมมุขปาฐะ โดยเฉพาะวรรณกรรมมุขปาฐะนั้น พบว่าเพลงกล่อมเด็กปรากฏ และมีใช้กันอยู่อย่างแพร่หลายในหมู่สามัญชนทั่วทุกภาค

หากจะถามว่า เพลงกล่อมเด็กของไทยเริ่มมีมาตั้งแต่ใต้นั้น ยังไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดที่จะยืนยันได้ว่า เพลงกล่อมเด็กของไทยมีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ไດแต่ก็พอจะคาดคะเนโดยอาศัยหลักฐานทาง วรรณคดี และความเป็นมาของชาติไทยได้ดังนี้

* กรมศิลปากร บทเห่กล่อมพระบรรทม หน้า ๓๕-๔๓.

๑. อาศัยหลักฐานทางวรรณคดี

ประวัติวรรณคดียุคแรกเริ่มจากสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี คือตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๘๐๐-๑๘๒๐ ในปี พ.ศ. ๑๘๒๖ กำนันคอกขรไทย ปี พ.ศ. ๑๘๓๕ พ่อขุนรามคำแหงโปรดให้จารึกหลักศิลา สมัยนี้มีวรรณคดี ลายลักษณ์ (Written Literature) ปรากฏอยู่เพียง ๔ เรื่อง คือศิลาจารึกหลักที่ ๑ สุภาษิตพระร่วง ไตรภูมิพระร่วง และนางนพมาศ* บรรดาวรรณคดีลายลักษณ์เหล่านี้ไม่มีวรรณคดีเล่มใด กล่าวถึงเรื่องเพลงกล่อมเด็กไว้เลย

นอกจากวรรณคดีลายลักษณ์แล้วไทยเรายังมีวรรณคดีอีกประเภทหนึ่งคือ วรรณคดีท่องจำกันต่อ ๆ มาทุกชั่วอายุคน โดยมีได้จดจารึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร นิยมเรียกว่า "วรรณคดีไม่ขีดเขียน" "วรรณคดียุคดึกดำบรรพ์" (Literature in its primitive form) ซึ่งนับว่าเป็นวรรณคดีดั้งเดิมที่สุดของไทย อันมีมาก่อนศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงเสียอีก*

วรรณคดีประเภทนี้ คือ วรรณคดีมุขปาฐะ (Oral Tradition) นั่นเอง ซึ่งเพลงกล่อมเด็กก็เป็นวรรณคดีมุขปาฐะประเภทหนึ่ง

ดังนั้นจากหลักฐานทางวรรณคดี เราจึงพอจะคาดคะเนได้ว่า เพลงกล่อมเด็กของไทยมีมาก่อน ปี พ.ศ. ๑๘๓๕ นับจนถึงปัจจุบันนี้ (พ.ศ. ๒๕๕๒) เป็นเวลากว่า ๗๐๐ ปี

๒. อาศัยหลักฐานความเป็นมาของชาติไทย

นักโบราณคดีศึกษากันพบว่า ดินแดนซึ่งเป็นที่ตั้งของประเทศไทยในปัจจุบันนี้ เคยเป็นแหล่งชุมชนที่มีวัฒนธรรมเก่าแก่ แห่งหนึ่งในเอเชียอาคเนย์ มาตั้งแต่สมัยหิน นับถึงปัจจุบัน (๒๕๕๒) เป็นเวลายาวนานถึงหมื่น ๆ ปี*

* เจือ สดะเวทิน. ประวัติวรรณคดีไทย : หนังสืออ้างอิงวิชาภาษาไทย ประโยชน์มัธยมศึกษาตอนปลาย. หน้า ๑๘.

* ด. หน้า ๑๐.

* จิน อู๋ตี. "ดินแดนภาคใต้สมัยก่อนประวัติศาสตร์" ใน ประวัติศาสตร์และโบราณคดีนครศรีธรรมราช. หน้า ๑-๑๐.

ส่วนความเป็นมาของชนชาติไทย นั้นสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ ได้ประทานพระดำริไว้ว่า "ชนชาติไทยเป็นชาติเก่าแก่ชาติหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาตั้งแต่พุทธกาล" นับถึงปัจจุบัน (๒๕๕๒) เป็นเวลา เกือบ ๒๗๐๐ ปี* แล้ว

นักปราชญ์ทางภาษาและวรรณคดี เชื่อว่าภาษาและวรรณคดีเกิดขึ้นควบคู่กับมนุษยชาติเพราะวรรณคดีเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ทุกชุมชน ทุกสังคมของมนุษย์ ช่อมมีวรรณคดีรูปใดรูปหนึ่งตามระดับและลักษณะความเจริญของชุมชนและสังคมนั้น"

นอกจากนี้หลักฐานทางประวัติวรรณคดีบ่งชี้ว่า วรรณคดีประเภทมุขปาฐะ (Oral Literature) โดยเฉพาะบทพรรณนา หรือบทร้อง (Lyric) เช่น บทร้องสรรเสริญเทพเจ้า บทร้องสวดตีวีรบุรุษ บทร้องบำรุงความสุขความสำราญ และกล่อมให้หลับ จะเกิดขึ้นก่อนวรรณคดีประเภทลายลักษณ์ (Written Literature) ดังเช่น มหาकाพย์รามายณะ และมหาकाพย์การตะของอินเดีย มหาकाพย์อิเลียด (Iliad) และโอดิสซีย์ (Odyssey) ของกรีก ล้วนเป็นวรรณคดีมุขปาฐะมาก่อนทั้งสิ้น"

จากหลักฐานที่ยกมาพิจารณานี้ เป็นข้อพิสูจน์และยืนยันได้ว่า วรรณคดีของชาติโลกกลุ่มใด ย่อมเกิดขึ้นหรือมีมากควบคู่กับความเป็นมาของชาตินั้น และวรรณคดีประเภทมุขปาฐะ มักจะเกิดขึ้นก่อนวรรณคดีลายลักษณ์

ดังนั้นหากอาศัยหลักฐานทางโบราณคดีประวัติวรรณคดี ความเป็นมาของชาติไทยก็พอจะสรุปได้ว่า วรรณคดีมุขปาฐะโดยเฉพาะประเภทพรรณนา

* เจือ สดะเวทิน. ส.ด. หน้า ๕๑-๕๒.

* พุทธกาล คือสมัยเมื่อพระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ ตามพุทธประวัติระบุไว้ว่าพระพุทธองค์ มีพระชนม์อยู่ เมื่อ ๘๐ ปี ก่อนพุทธศักราช.

* ม.ส.บุญเหลือ เทพสุวรรณ. วิเคราะห์วรรณคดีไทย. หน้า ๑-๒.

* เจือ สดะเวทิน. ประวัติวรรณคดีไทย. หน้า ๑๗-๑๘.

หรือบทร้อง (Lyric) นั้นปรากฏอยู่ ณ ดินแดนที่เรียกว่าประเทศไทยปัจจุบันมานานนับเป็นหมื่น ๆ ปีแล้ว เฉพาะชาติไทยนั้น คงจะมีบทร้องบำรุงความสุข ความสำราญ และกล่อมให้หลับ อันมีเพลงกล่อมเด็ก เป็นต้น มาเป็นเวลายาวนาน ไม่น้อยกว่า ๒๕๐๐ ปี

วัตถุประสงค์ของการขับร้องเพลงกล่อมเด็ก

การขับเพลงกล่อมเด็กมีวัตถุประสงค์อย่างไร

นักวิชาการส่วนใหญ่ต่างเห็นพ้องกันว่า การขับเพลงกล่อมเด็ก มีวัตถุประสงค์สำคัญ ๆ อยู่ ๓ ประการคือ

๑. ต้องการให้เด็กนอนหลับอย่างสบาย อบอุ่นทั้งกายและจิตใจ
๒. ต้องการอบรมสั่งสอน ศีลธรรมจรรยา และให้ความรู้ ความเข้าใจ

ในแง่มุมต่างๆ

๓. ต้องการแสดงความรักความห่วงใย หรือความในใจอื่นๆ ที่พ่อแม่ มีต่อลูก ที่มีต่อน้อง ลุงป้า น้าอา ปู่ย่า ตายาย มีต่อหลาน หรือผู้ขับกล่อมต้องการระบายความในใจในลักษณะต่างๆ ของตนออกมาเพื่อผ่อนคลายอารมณ์เพื่อต้องการให้ผู้อื่นทราบวัตถุประสงค์ของตนเป็นต้น*

นักวิชาการบางคน สรุปวัตถุประสงค์ ของการขับเพลงกล่อมเด็กไว้เพียง ๒ ประการ^๑ ก็คือวัตถุประสงค์หลัก ได้แก่ วัตถุประสงค์ตาม ข้อ ๑ กับ วัตถุประสงค์ที่แฝงอยู่^๒ ได้แก่ วัตถุประสงค์ตามข้อ ๒ และข้อ ๓ การสรุป

* สรุปความจาก สุธีวงศ์ พงษ์ไพบูลย์. คติชาวบ้านปักษ์ใต้. หน้า ๘๖-๘๗. ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. ท.๑๓๑ ภาษาถิ่นวัฒนธรรม. หน้า ๓๕. และชุมนุมวิชาการ. คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถวองภาษาและวรรณกรรม. หน้า ๑๓๕-๑๕๑.

^๑ วาสนา. เกตุภาค. คติชาวบ้าน. หน้า ๑๑๑.

ดังกล่าวนี้ ถือเอาใจความของเพลงกล่อมเด็ก แต่ละเพลงประกอบการพิจารณาเป็นสำคัญ^๓ โปรดสังเกตการขับเพลงกล่อมเด็กเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. ขับเพลงกล่อมเด็กเพื่อให้เด็กนอนหลับสบายอบอุ่นทั้งกายและใจ
วัตถุประสงค์ของการขับเพลงกล่อมเด็กตามข้อนี้ เป็นวัตถุประสงค์หลัก ที่ตรงกันทุกภาคโปรดสังเกตเพลงกล่อมเด็ก ของภาคต่างๆ ดังต่อไปนี้

เพลงกล่อมเด็กภาคเหนือ

อ้ออ้อจ๋าจ๋า	หลับสองตาแม่ไปนานอกบ้าน
ไปเก็บมะसानใส่ชามาเขวน	ไปเก็บมะแทนใส่ชามาด้อน
น้องอย่าได้อ้อนแม่ไ้บ่มา	หื้อน้องหลับสองตา
น้องชาติดีดีดีดีดีดกัน	หลับเมื่อวันน้องอย่าได้อ้อน
อ้ออ้ออ้ออัน	หื้อหลับเสียเนอนาย ^๔
นอนเหยยลูกเนื้อ	หลับตาไปอ้วยซ้วย
หันไผมาชายกล้วย	ป้อจื้อหื้อกิ้น
แม่เจ้าไปไ้	เป็นจิมกไข่มาหา
แม่เจ้าไปนา	เป็นจิมกไข่ปามาด้อน
แม่เจ้ามาสอดแล้ว	จึงค่อยตื่นกิ้นนม ^๕
อ้อจ๋าจ๋า	หลับสองตาอย่าให้
แก้วแก่นไ้	แม่จะอ้อจ๋าจ๋า

^๓ วิเชียร ณ นคร และวิมล คำศรี. หลักและแนวทางในการศึกษาคติชนวิทยา.

หน้า ๘๑.

^๔ ไพรต เลิศพิริยะกมล. คติชาวบ้านลานนาไทย. หน้า ๘.

^๕ ไพรต เลิศพิริยะกมล. คติชาวบ้านลานนาไทย. หน้า ๕.

นายให้ชากกินชั้น
นายให้ชากกินปลา
มีข้าวเย็นสองสามก้อน

บ่มีไฟไปหา
บ่มีไฟไปสอน
ป้อนแล้วลวดหลับไป^๑

๑๑๗

เพลงกล่อมเด็กภาคอีสาน :

นอนสาถูกเดื่อหลับตาอ้วยช่วย
เพิ่มมาชายดินแม่สิซ้อให้อยู่
คันแม่ไปไร่สิหมกโก้มหา
เจ้าอย่าอ้อนอย่าแอ้วกินนม^๒

นอนสาเดื่อหล่าทองคำลูกแม่
นอนจิงจิงหลับตาจ้อยจ้อย
ตาเว็นสวยถึงยามกินข้าว
แม่สิโถมเจ้าไปอาบน้ำ
นอกสาเดื่อหล่าท้าวกำน้อยออน

คันกับจากไซเมกะเอ็นขวนมา
เอาขวนอิดเข่าน้ำเอียนเอียงนัง
คันเทียวทั้งทงกะตีกแดดขวนอ่อน

นอนสาเดื่อหล่าอนสาแม่สิกอม
เอาพอม้าเกี้ยวหญ่ามุ้งหลังกำให้เจ้ายู

เพิ่มมาชายกล้วยแม่สิซ้อให้กิน
เพิ่มมาชายอูแม่สิซ้อให้นอน
คันแม่ไปนาสิหมกปลาป้อน

นอนแต่เช้าเจ้าอย่าดิ้งคิง
ลูกอ่อนน้อยแม่เจ้าสิไกว (กาย)
ให้แจ่มเจ้าลูกมากินนม
จับส่วยล้างเจ้าอย่าพาไล
ตั้งแต่ฉวางอ้อนแค้นเดินเหล่น
หยอกกัน

กับจากน้ำแม่กะเอ็นขวนแต่เอ็น
เอ็นเอาขวนลูกเต๋าม้าเช่ายูคิง
เทียวทั้งด่อนกะตีกส้มขวนลม^๓

แม่สิไปเงินฝ้ายเดือนหงายเล่พอ
ฝนสิอ้ออูแก้วสิไปชนยูใส^๔

^๑ กิ่งแก้ว อัดฉากร "อารมณ์จากเพลงกล่อมเด็ก" ใน ทศนิชานันท์ หน้า ๑๕๐.

^๒ จารุวรรณ ธรรมวัตร. ลักษณะวรรณกรรมอีสาน. หน้า ๑๕-๑๖

^๓ ท. หน้า ๒๑.

นอนส่เดื่อหล่าอนสาแม่สิกอม
อะชะไห่ก่างคำย่านผีฟ้า
เจ้าบ่มีพ้อเลี้ยงกินแล้วให้เลานอน

ผัดว่าอย่างสิ้นเด่ทะเล
อะชะไห่ข้ามจ้ามย่านผีฟ้า
ว่าสิ้นเด่^๑

๑๑๗

เพลงกล่อมเด็กภาคกลาง

นอนเสียดเอย
เลี้ยงไว้หวังจะได้เป็นเพื่อนตัว

นอนไปเกิดแม่จะกล่อม
ทองคำแม่อย่าร่ำร้องให้
เจ้านี้อ่อนเอย

แม่จะอุ้มเจ้าออกชม

เจ้าทองดีเอย

เจ้าทองดีอย่าซ้ออ่อน

เจ้าทองดีเอย

ขวัญข้าวเจ้าอย่ามีโรค

ขวัญอ่อนแม่คนเดียวเอย^๒

ขวัญข้าวเจ้าเกิดมานอกบัว
ทูนหัวเจ้าคนเดียวเอย^๓

นวลละม่อนแม่จะไกว

สายสุดใจเจ้าแม่เอย

อ้อนแม่จะกินนม

กินนมแล้วนอนเปลเอย^๔

แม่จะพัดวีให้เจ้านอน

นอนเถิดนะพ่อคุณเอย^๕

ถือพัชนีโบยโบก

จะโบกลมให้เจ้านอน

๒๑

^๑ จารุณี กองพลพรหม. "คุณค่าของกลอนนิทานพื้นเมืองเก่าจังหวัดขอนแก่น". หน้า

^๒ กรมศิลปากร. บทกลอนกล่อมเด็ก หน้า ๘๗.

^๓ ด. หน้า ๘๕.

^๔ ด. หน้า ๕๐.

^๕ กรมศิลปากร. บทกลอนกล่อมเด็ก. หน้า ๕๑.

เพลงกล่อมเด็กภาคใต้ :

ลูกนอนเหอ*
แม่เซอทั้งสี่
อาบน้ाप้อนข้าว
มาช่วยพิทักษ์รักษา
ลูกนอนเหอ
นอนหลับจับใจ
ความเจ็บอย่ารู้ใกล้
ในหอศีลาราดรี
น้องนอนเหอ
ยามเที่ยงยามสาย
ดักน้ำบูหลันใส่ขันมา
ชำระสระกายให้หายร้อน
นอนเกิดลูกเหอ
สองมือแม่คอยปิดป้อง
นอนเสียเกิดลูกจำ
เฝ้ารักลูกทองดั่งดวงใจ

*กล๑

นอนให้หลับดี
มาช่วยพิทักษ์รักษา
ช่วยรักษาเจ้าตลอดเวลา
เด็กอ่อนนอนในเปล*
นอนให้หลับไหล
ในหอศีลาราดรี
ความไข้อย่ารู้มี
ความไข้อย่ามีเพลย*
นอนให้หายบาย
ชำระสระกายให้หายร้อน
ลงทั่วกายทรมบั้งอร
เด็กอ่อนยังนอนเปล*
หลับตาฟังแม่ขับกล่อมร้อง
เฝ้ารักลูกทองดั่งดวงใจ
แก้วตาเจ้าอย่างร้องให้
ขอดใจแม่คนเดียว*

* ผ่อง ชูเมือง. ผู้ให้สัมภาษณ์ วิมล คำศรี ผู้สัมภาษณ์ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๒๕.

* ทนุ วุฒิก้าว. ผู้ให้สัมภาษณ์ วิมล คำศรี ผู้สัมภาษณ์ ๒๐ มีนาคม ๒๕๒๕.

* พลอย รุ่งพัฒน์. ผู้ให้สัมภาษณ์ วิมล คำศรี ผู้สัมภาษณ์ ๑๑ มีนาคม ๒๕๒๕.

* เจ่งห้อง เกิดแสง. ผู้ให้สัมภาษณ์ วิมล คำศรี ผู้สัมภาษณ์ ๒๑ มีนาคม ๒๕๒๕.

๒. ขับเพลงกล่อมเด็กเพื่อวัตถุประสงค์อย่างอื่น ที่นอกเหนือไปจากการขับกล่อมให้เด็กหลับ

วัตถุประสงค์ของการขับร้องเพลงกล่อมเด็กตามข้อนี้ มีขอบข่ายกว้างขวางกว่าวัตถุประสงค์ข้อแรก กล่าวคือ นอกจากจะหวังผลให้เด็กหลับง่ายสบาย อบอุ่นทางกายและใจแล้ว ยังหวังผลอย่างอื่นด้วย ในที่นี้จะขอยกเอาเพลงกล่อมเด็กภาคใต้ มาพิจารณาพอให้เห็นเป็นตัวอย่างดังนี้ คือ

๒.๑ ขับเพลงกล่อมเด็กเพื่ออบรมสั่งสอนหรือเตือนสติ โปรดสังเกตเพลงกล่อมเด็กต่อไปนี้

ชูดบ่อเหอ
น้ำใสเห็นตัวปลา
ยิ่งดักยิ่งใส
พื่อชากน้ำมาอย่าเพ่อกิน
น้ำขุ่นเหอ
อย่าหลั่นน้ำน้ก
ถ้าขับเจ้า
น้ำเหอหมันอีพาเจ้าไป

ยาฝิ่นเหอ
ต้องจำต้องของ
เฟื่องเฟื่องเท่าเม็ดถั่ว
ต้องเซอต้องคาเพราะยาฝิ่น

หมากอ่อนเหอ
รู้ว่าว่าพืมเมือใหม่
ข้างแล่นอย่าขูงหาง
หน้าใจไมควรรอหังสา

ชูดไร่ชายท่า
พื่อชากน้ำมาอย่าเพ่อกิน
หัวใจของพื่ออย่ามลทิน
พิดหนาดาน้ำก่อน.....๑

ขันมาคลักคลัก
น้ำเหอหมันอีพาเจ้าไป
ร้องตำหาใคร
ต่อไอดีมาแล้ว.....๒

อย่ากินช้านักพื่อเนื้อทอง
ต้องเซอต้องคาเพราะยาฝิ่น
ไอ้ตัดหัวหมันเซอเอาไปกิน
สิ่งนี้หน้าแค้นใจ.....๓

ผ่านน้ำแล่นส่องในคลองใน
หน้าใจไมควรรอหังสา
ไม่ใช่ที่ทางนางกานดา
พลายทองหายบ้าหลบมาเข้าโรงเอง.....๔

นกเขาขุดข้าวเหอ
ลูกไม่ฟังแม่
รักแขกได้แขก
อึดที่ไหน

บ้านนี้แก้วข้าเหอ
สาวครกสาวสาก
วันพระเปิดคำ
สาวจากหัวลอย

เดือนขึ้นเหอ
น้ำเต้าพอรามแกง
หวงวัวหวงควาย
หวงวัวทำไหร

ปลูกเรินเหอ
มุงแต่หลังคา
นอกชานไม้หมาก
อยู่ได้มีมือใด

๑๓๑

ฟังสังเกตว่าวิธีการอบรมสั่งสอน ดังปรากฏในเพลงกล่อมเด็กที่ยกมา เป็นตัวอย่างนี้ มีทั้งการห้ามปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ดีงาม (ดูบทที่ ๑-๔) การดำเนิน พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมไม่ควร (ดูบทที่ ๕-๖) และการเสนอแนะแนวทางปฏิบัติ ที่เหมาะสม (ดูบทที่ ๗-๘)

อย่างไรก็ตาม จากตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กที่ยกมานี้ บ่อเป็นหลักฐาน ที่ชี้ให้เห็นว่าการขับเพลงกล่อมเด็ก นอกจากจะมีเจตนาให้เด็กหลับ โดยตรงแล้ว ยังมีวัตถุประสงค์ที่จะให้การอบรมสั่งสอนควบคู่กันไปด้วย

เข้าเข้าจอแจ
อึดที่ไหน
รักไทยได้ไทย
ลูกไม่ฟังคำแม่.....๕

ข้าวบือลือมาว่าสาวมาก
สาวฉากหัวลอย
พายเรือมหอย
อมหอยมือวันพระ.....๖

ขึ้นมาเป็นแสง
หวงวัวทำไหร
หวงวัวได้ไธ
น้ำเต้าพอรามแกง.....๗

ปลูกวัวทำไหรไม่ใส่ฝา
อยู่ได้เมื่อใด
ฟากเรินไม้ไผ่
ไม้ไผ่ริมทางเดิน.....๘

๒.๒ ขับเพลงกล่อมเด็กเพื่อให้ความรู้หรือแสดงความรู้ด้านต่าง ๆ
โปรดสังเกตเพลงกล่อมเด็กต่อไปนี้

ควายขาวเหอ
หวิดเชือกขึ้นเขา
กินหญ้าแฉัดทัง
กินน้ำสามหนอง

จำปาเหอ
จำปาเจ้ามีรส
ดอกมลี่เข้าลอยมา
ยิ่งแห้งยิ่งหอม

เดือนหกเหอ
อี่เขียดดอนกล้า
หอยข้าวหอยโขง
ปูนาแล่นดำ

ฟ้าอันเหอ
ต้นต้นลั่นลิก
ลั่นนักร้องไม่ได้
ลั่นฟ้าลั่นฝน

เมืองคอนเหอ
พระศรีธรรมโศกราชมีवादหนา
ไว้เป็นที่บูชามหาชน
ก่อพระมหาธาตุยอดทองคำ

ควายขาวตะเกา
กินน้ำสามหนอง
นอนร่วมชายคลอง
นอนร่วมชายคลองเคย.....๑

ลอยมาทั้งสด
ยิ่งแห้งยิ่งหอม
ดอกจำปาลอยพร้อม
สองดอกลอยพร้อมกัน.....๒

คางคกหมันโตนา
ปูนาแล่นดำ
หมันโค้งโค้งยังคำ
คำคำส่งนมลูก.....๓

ลั่นมาคึกคึก
ลั่นฟ้าลั่นฝน
เดือนอ้ายมาแล้วแม่หน้ำมล
ลั่นคนทำนาหล้า.....๔

แต่ก่อนเขาเล่าลือมา
ก่อพระมหาธาตุยอดทองคำ
ฝูงคนนับถืออุปถัมภ์
เข้าคำมีคนไหว้.....๕

เมืองคอนเหอ
มีโพธิ์ลังกา
มียักษ์เขี้ยวขาว
มีพระอุ้มท้อง

เมืองคอนเหอ
จัดเป็นสำหรับ
จะนุ่งกำไม่สม
ประดับทองห่างห่าง

คือน้องเหอ
อาบน้ำในสระ
นายพรานแลเห็น
เจ็ดคนพี่น้อง

พระสังข์เหอ
คนทั้งเห็นเขาเดินดิน
พระสังข์อยู่ในรูปเงาะ

สุวรรณหงส์เหอ
เข็มรักนางเกศสุริยง
เอามิดมาปักอก
รักนางโฉมฉาย

เท่าที่ขกเพลงกล่อมเด็ก มาเป็นตัวอย่างแต่พอสังเขปนี้ ข้อมเป็นที่
ประจักษ์ว่าการให้ความรู้ หรือแสดงความรู้ด้านต่าง ๆ เป็นวัตถุประสงค์ในการ
ขับเพลงกล่อมอีกอย่างหนึ่ง และพึงสังเกตต่อไปว่าความรู้ด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏ
ในเพลงกล่อมเด็ก มักจะประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น สัตว์
พืช ฯลฯ (ดูบทที่ ๑-๓) ความรู้เกี่ยวกับสภาพภูมิศาสตร์ (ดูบทที่ ๔) ความรู้

มีพระนอนแจ่มหน้า
มีพระอุ้มท้อง
ถือไม้ตะบอง
จ้องกลองอยู่เคียงกัน.....๖

มีผ้าลายทองเป็นพับพับ
ประดับทองห่างห่าง
จะห่มกำไม่ควรเจ้าเอวบาง
สำหรับขุนนางนุ่ง.....๗

คือนางโนรา
เจ็ดคนพี่น้อง
ชาบชาบมองมอง
คล้องเอาสุดท้องเพื่อน.....๘

พ่อแม่เขาเกลียดชังสังข์อยู่ในรูปเงาะ
พระสังข์เนื้อนิลเสไม่เท่าหาะ
หาะตามนางรดหนา.....๕

พระสุวรรณหงส์
สุวรรณหงส์กำไม่กลัวตาย
เลือดในไหลตกไม่เว้นวาย
ความตายไม่นึกถึง.....๑๐

เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ (ดูบทที่ ๕) ความรู้เกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรม
(ดูบทที่ ๖-๗) และความรู้เกี่ยวกับวรรณคดี (ดูบทที่ ๘-๑๐)

๒.๓ ขับเพลงกล่อมเด็ก เพื่อระบายอารมณ์ความรู้สึกในลักษณะ
ต่าง ๆ ของผู้ขับร้อง เช่น ความอาลัยอาวรณ์ ความทุกข์โศก ความขบขันใจ
และความโกรธเกลียด เป็นต้น โปรดสังเกตเพลงกล่อมเด็กต่อไปนี้

พี่ไปเหอ
เทโวเทวาของข้าเอย
ฝากไว้ในน้ำสากลัวปลา
ฝากไว้ใครเหลยนางนงนุช
สุดจิตเหอ
หาไม่ทู่ระพี่ไม่ไป
ในอกของพี่เหมือนหินดั่ง
อยู่โลมกลอยใจให้หายรัก
ต้นหญ้าเหอ
หนทางที่เข้าไปบ้านน้อง
คนอื่นเขาพลัดกันมือตาย
เศร้าหมองเสียแล้วแก้วคิ้วเส้น
ลมพัดเหอ
อกน้องเหมือนอ๊อด
ถ้าเป็นน้ำเต้าหรือขี้พัว
ใครเหลยอ๊อเข้ามาลวงไว้
ไอ้จากหัวเหอ
ฉากหัวพ้อมหมิงไอ้ข้างแพง
แพงเอาผ้านุ่ง
แพงกูเอาไทร

ฝากแก้วแววไวไว้ใครเหลย
ฝากไว้ใครเหลยนางนงนุช
ฝากไว้ในน้ำสากลัวครุฑ
กลัวครุฑอ๊อพาไป
สุดจิตพี่แล้วแก้วกลอยใจ
อยู่โลมกลอยใจให้หายรัก
ในทรวงพี่ร้อนเหมือนศรปัก
มีกรรมจำซัดไป
ต้นหญ้าปล้อง
เศร้าหมองเสียแล้วแก้วคิ้วเส้น
โฉมฉายมาพลัดน้องมือยังเป็น
ไม่เห็นความแค้นน้อง
พัดมาออกแวก
ใครเหลยอ๊อเข้ามาลวงไว้
อ๊อพาให้คนแลกันใจโล
ในอกในทรวงน้อง
อย่าขั้วอย่าแยง
แยงกูเอาไทร
ท้วงเอาแหวนใส่
ฉากหัวหมันร้อยท่อน

๒.๔ ขับเพลงกล่อมเด็กเพื่อเป็นสื่อรักของผู้ขับร้อง การขับเพลงกล่อมเด็กตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ คล้ายกับการใช้เพลงกล่อมเด็ก เพื่อเป็น "เพลงยาว" นั่นเอง กล่าวคือใช้เพลงกล่อมเด็กเป็นสื่อในการบอกรัก หรือ สัญญารัก หรือเกี่ยวพาราสิ่งหนึ่งและกันระหว่างหนุ่มสาว โปรดสังเกตเพลงเด็กต่อไปนี้

เดือนขึ้นเหอ
รักกันแต่ในใจ
ตัวพี่เป็นแมงกู่ทอง
ไม่ที่ใช้ใครไปขอให้
ต้นขุมเห็ดเหอ
ผูกรักกับคนบ้านนอก
หัดทียแก้วพี่
วันนี้ตัวน้องอีร้องสั่ง
รักกันเหอ
รักกันจริงจริง
ทอดด้วยไม้ไผ่
ไซไม่ทอดพานกันเข้ามา
รักนุชเหอ
เหมือนอุณรุฑ์รักอุษา
พระศรีสุนทรศักดิ์รักโนรา
พระรามรักสีดาไม่คลายใจ

ขึ้นมาเทียบปลายไม้ไผ่
ไม่ที่ใช้ใครไปขอให้
ตัวน้องเป็นพวงดอกไม้
รักกันแต่ในใจ
น้องเด็ดเสี้ยแล้วขึงไฟดอก
วันนี้ตัวน้องอีร้องสั่ง
วันนี้น้องกลายเป็นหัดขัง
หว่างตัวพี่ยังอยู่
รักกันคนท่าหลัง
ไซไม่ทอดพานกันเข้ามา
น้องไม่สู้ได้พี่หัวผ้า
สองราวว่ารักกัน
สิ้นสุดพี่รักเจ้าหนักหนา
พระรามรักสีดาไม่คลายใจ
เหมือนตัวพี่ยารักหน้าไซ
พี่ไม่รักใครอื่น

๑๒๑

๒.๕ ขับเพลงกล่อมเด็กเพื่อเล่นเป็นบทปฏิพากย์ ได้ตอบแก้การมซึ่งกันและกัน โปรดสังเกตเพลงกล่อมเด็กต่อไปนี้

เสกาเหอ
เสกาเราไม่ชอบ
เสเหยเสกา
ว่าตอบคำอำยตัดหัว
ฟ้าลั่นเหอ
ถึงพี่ดำเหมือนถ่านไฟ
นานไปข้างหน้าแม่ทูนหัว
ไถ่พี่ชายไว้เถิดเอววัลย์
ฟ้าลั่นเหอ
ตัวพี่ดำเหมือนถ่านไฟ
ถ้ำเงินทองน้องยังเหมือนแต่ไทร
ตัวน้องไม่เอามาเป็นผ้า

๑๒๑

คลื่นสู่วามาเราอึดออบ
ว่าตอบคำอำยตัดหัว
คลื่นสู่วามาเราไม่กลัว
ไม่กลัวเสกาตอบ
ถันผ้าไม้ที่ชายไร่
ไถ่พี่ชายไว้เถิดเอววัลย์
ความควายความวัวค่อยปนกัน
สองสามเปลวไม่ทันเอง
ถันมาผ้าไม้ที่ชายไส
ตัวน้องไม่เอามาเป็นผ้า
จะไถ่พี่ชายไว้แล้ว
ชายชั่วติดเงินเขา

วัตถุประสงค์ในการขับเพลงกล่อมเด็ก ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ พอจะสรุป
เขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้คือ

บทที่ ๒

ฉันทลักษณ์รูปแบบและโครงสร้าง ของเพลงกล่อมเด็ก

เพลงกล่อมเด็กของแต่ละภาคจะมีฉันทลักษณ์ รูปแบบและโครงสร้าง
แตกต่างกัน ในที่นี้จะพิจารณาเฉพาะฉันทลักษณ์รูปแบบและโครงสร้างของ
เพลงกล่อมเด็กในท้องถิ่นภาคใต้ โดยเฉพาะนครศรีธรรมราชและจังหวัดใกล้เคียง
ดังนี้

๑. ฉันทลักษณ์และรูปแบบ

ฉันทลักษณ์และรูปแบบของเพลงกล่อมเด็กเมื่อนครศรีธรรมราช
มีลักษณะแตกต่างกันตามจำนวนวรรคของเพลงกล่อมเด็กแต่ละบท กล่าวคือ

๑.๑ เพลงกล่อมเด็กที่บทหนึ่งมี ๕ วรรค ฉันทลักษณ์และรูปแบบ
ของเพลงกล่อมเด็กประเภทนี้มักจะเป็นดังนี้คือ

ก. จำนวนคำ จำนวนคำในแต่ละวรรคจะมีไม่เท่ากัน คือ
วรรคแรกมักจะมี ๓-๕ คำ ส่วนวรรคที่ ๒, ๓ และ ๔ มักจะมี ๔-๗ คำ
เช่นเพลงกล่อมเด็กบทต่อไปนี้

นกคุ้มเหอ
ฝ่าไปดักไซ

ฝ่าหักจุ่มเมียเข้านอนใน
เม็ชไปเมืองหลันตัน